

Комунікативна та інформаційно–аналітична функції бухгалтерської звітності

Дано трактування поняття «функція» у підходах різних науковців у сучасній науковій літературі, розглянуто внутрішні та зовнішні функції бухгалтерського обліку. Обґрунтовано введення в науковий обіг і визначено сутність поняття «комунікативна функція звітності», яка знаходиться у тісному взаємозв'язку та взаємообумовленості з інформаційно–аналітичною функцією, пов'язаною з наданням інформаційних ресурсів про підприємство в розпорядження певного об'єкта чи суб'єкта. Відзначено важливість інформаційної функції звітності в умовах ринкового середовища та визначено суть інформаційного забезпечення. Окреслено підходи науковців до класифікації користувачів бухгалтерської звітності.

Ключові слова: бухгалтерська звітність, функції, облік, контроль, комунікаційна функція звітності, ринок, інформаційно–аналітична функція, користувачі звітності, інформаційне забезпечення.

Коммуникативная и информационно–аналитическая функции бухгалтерской отчетности

Дано определение понятия «функция» в подходах разных ученых в современной научной литературе, рассмотрены внутренние и внешние функции бухгалтерского учета. Обосновано введение в научный оборот и определена суть понятия «коммуникативная функция отчетности», которое находится в тесной взаимосвязи и взаимообусловленности с информационно–аналитической функцией, связанной с предоставлением информационных ресурсов о предприятии в распоряжение определенного объекта или субъекта. Отмечена важность информационной функции отчетности в условиях рыночной среды и определена суть информационного обеспечения. Определены подходы ученых к классификации пользователей бухгалтерской отчетности.

Ключевые слова: бухгалтерская отчетность, функции, учет, контроль, коммуникационные функции отчетности, рынок, информационно–аналитическая функция, пользователи отчетности, информационное обеспечение.

Communicative and analytical functions of accounting reporting

The interpretation of the concept of «function» in the approaches of various scholars in the contemporary scientific literature have shown, internal and external functions of accounting are considered. Introduction to the scientific circulation is grounded and the essence of the concept of “communicative function reporting”, which is in close relationship and interdependence with information–analytical function related to the provision of information resources about the enterprise available to certain object or subject is considered. The importance of information function for reporting under conditions of market environment is marked and essence of information provision is determined. Scientific approaches to classification of users of accounting reporting are defined.

Keywords: accounting reporting, functions, accounting, control, communications functions of reporting, market, information and analytical function, users of reporting, information provision.

Постановка проблеми. Потреби реформованої ринкової економіки визначили необхідність переосмислення критеріїв формування облікової і звітної інформації, більш чіткого визначення елементів бухгалтерської звітності, яка має відповідати міжнародним стандартам, а також встановлення взаємозв'язку між суб'єктом і об'єктом управління шляхом реалізації інформаційних запитів для прийняття виважених рішень.

У процесі наукових досліджень встановлено, що розвиток ринкових відносин в українській економіці об'єктивно привів до більш чіткого прояву економічних інтересів господарюючих суб'єктів і, відповідно до цього, до характеру інформаційних запитів користувачів. Водночас проблема полягає в тому, що на основі одного й того ж масиву звітних показників необхідно задовольняти інформаційні запити користувачів з різними економічними інтересами та поглядами на економіку підприємства, тому корисність звітності визначається її комунікативними і інформаційно–аналітичними функціями.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблемам бухгалтерської звітності присвятили свої дослідження О.О. Афанасьєв, І.А. Басманов, Ф.Ф. Бутинець,

М.Р. Вейцман, Л.А. Бернштайн, М.Я. Дем'яненко, В.М. Жук, М.А. Кіпарісов, Г.Г. Кірейцев, Б. Нідлз, П.Т. Саблук, М.Г. Чу–маченко та інші дослідники.

Праці науковців відрізняються глибиною теоретичних висновків, значимістю розглянутих проблем і узагальнень. Однак у дослідженнях не одержали достатнього відображення принципові проблеми, зокрема питання функцій бухгалтерської звітності та її позиціонування в системі інформаційного забезпечення всіх суб'єктів ринкових відносин і потребують подальших досліджень.

Мета статті – визначення ролі бухгалтерської звітності при реалізації її комунікативної та інформаційно–аналітичної функцій.

Виклад основного матеріалу. В умовах ринкової економіки функції бухгалтерського обліку на вітчизняних підприємствах уже не зводяться лише до ведення бухгалтерських рахунків. Бухгалтерський облік як форма зворотного зв'язку з керованим об'єктом дозволяє оцінити правильність прийнятих управлінських рішень.

Уявлення про бухгалтерський облік і звітність за кордоном зазнали із часом значних змін. Так, на думку Б.І. Нідлза,

Х. Андерсена, Д.В. Колдуелла та інших вчених, у сучасних умовах бухгалтерський облік не є «самоціллю», а навпаки, він виконує роль інформаційної системи, яка оцінює, обробляє і передає фінансову інформацію про певний економічний об'єкт тим, кому вона необхідна. Ця інформація надає можливість користувачам приймати обґрунтовані рішення при управлінні господарською діяльністю фірми [4].

У сучасній науковій літературі та різних енциклопедичних, тлумачних словниках і довідниках поняття «функції» трактується по-різному.

У політичній економії під функціями розуміють конкретні форми проявлення сутності, в соціології – роль, яку виконує певний соціальний інститут або процес по відношенню до цілого [2, с. 40–41].

Найбільш повним є філософське визначення функцій, оскільки саме в цьому визначенні основну увагу акцентовано на тому, що функція – це зовнішній прояв властивостей якогось об'єкту в даній системі відносин.

Функції бухгалтерського обліку, як і інших складних систем, на думку Г.Г. Кірейцева, можна поділити на внутрішні і зовнішні. Внутрішні функції бухгалтерського обліку – це результат впливу і врахування внутрішніх причин його становлення та розвитку. Якісне їх виконання – це суттєвий, але технічний елемент професійної діяльності бухгалтера. Внутрішні функції обліку зумовлені також і зовнішніми його функціями. Останні, в свою чергу, взаємопов'язані з об'єктами обліку через механізм управління, в основі якого лежать економічні потреби, інтереси, економічні та правові відносини, які постійно розвиваються [2, с. 40–41].

Облік виконує такі зовнішні функції: науково-пізнавальну, контрольну, інформаційну, мотиваційну, регулюючу, правового захисту суб'єктів господарювання, прогностичну [2, с. 41].

Облік завжди і в усіх формах поставляє інформацію для управління, а в системі управління формує разом з аналізом контур кібернетичного (зворотного) зв'язку. Тобто приходимо до ідеї, цілком конструктивної, загальноприйнятої у світовій практиці – облік ведеться один, а от звітність формується виходячи з інформаційних потреб (шляхом реалізації інформаційного запиту та його адресації) користувачів.

Бухгалтерська звітність, як кульмінація облікового процесу, несе в собі інформацію, що є елементом загальної системи знаків, символів або кодів, і дозволяє одержати уяву про досліджуваний об'єкт.

Комунікативна функція бухгалтерської звітності характеризується різноманітним способом, методом і прийомів реалізації й передбачає практичну реалізацію контактів (взаємодії) через вертикальну (обмін інформацією між супідрядними (ієрархічними) рівнями структури управління організацією) та горизонтальну комунікації (між паритетними підрозділами, взаємодія виконавців та комунікації між паритетними керівниками в загальній площині управління).

Доцільним є введення в науковий обіг і визначення поняття «комунікативна функція звітності» як здатність здійснювати обмін інформацією між комунікантами та формування контактів і взаємодії між ними через узагальнену систему символів для одержання комунікативного ефекту, який можна вважати впливом, здійсненим на отримувача в результаті передачі даних.

Важливим завданням бухгалтерської звітності є передача інформації конкретним користувачам (комунікантам) таким чином, щоб вони правильно сприйняли інформацію про облікові події – господарські процеси та явища на підприємствах або за їх межами і основною вимогою для прийняття ефективних об'єктивних рішень є наявність адекватної та точної інформації, яка підлягає аналітичній інтерпретації. Отже, комунікативна функція бухгалтерської звітності знаходиться у тісному взаємозв'язку та взаємообумовленості з інформаційно-аналітичною функцією, яка пов'язана з наданням інформаційних ресурсів про підприємство в розпорядження певного об'єкта чи суб'єкта.

Ринок створив «своєрідний економічний простір», і чим обширніші зв'язки підприємства з зовнішнім економічним середовищем, тим більш актуальною є проблема бухгалтерської звітності, оскільки «саме цей інформаційний зв'язок в країнах з розвинутою ринковою інфраструктурою забезпечує бухгалтерська звітність» [5, с. 33].

Економічні відносини в умовах ринку формуються як складна система взаємодії різноманітних суб'єктів господарської діяльності (окремих виробників, колективів, соціальних груп, регіонів, держави) з приводу різного роду виробничих ресурсів, в тому числі з приводу їх використання у виробництві, обміну, розподілу і споживання. Взаємодія в цьому випадку є висхідною економічною категорією, що визначає взаємообумовленість функціонування декількох суб'єктів, і розуміється як процес перенесення речовини, енергії або інформації, причому абстрактну форму взаємодії можна охарактеризувати як «відносини», а конкретну – «зв'язки».

У процесі прийняття управлінських рішень використовується прагматичний рівень дослідження інформації, що визначає її корисність для вирішення конкретних завдань управління. Без оцінки корисності, цінності інформації неможливий відбір даних, необхідних для функціонування систем управління і прийняття управлінських рішень.

Відмічаючи надзвичайну важливість інформаційної функції звітності в умовах ринкового середовища, вважаємо за необхідне визначити суть інформаційного забезпечення. Загальновідомо, що в широкому розумінні інформаційне забезпечення можна визначити як надання інформаційних ресурсів в розпорядження якогось об'єкта чи суб'єкта.

Акцент робиться на забезпечення фінансовою інформацією тих, хто приймає ті чи інші економічні рішення. В зв'язку з цим необхідно зупинитися на класифікації користувачів, адже правильна сегментація «користувачів» фінансової звітності дозволить ідентифікувати розходження в корисності інформації фінансової звітності.

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 трактує поняття «користувачі звітності» таким чином – фізичні та юридичні особи, що потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень [6].

Науковці по-різному окреслюють свої підходи до класифікації користувачів.

У науковій літературі виділяються такі групи користувачів: засновники; орган, до сфери управління якого відноситься підприємство; орган державної статистики; фінансовий орган – у випадку одержання асигнувань з бюджету; інші адресати (відповідно законодавства) [1].

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Д. Таузенд пропонує підготовку фінансової звітності за трьома групами користувачів інформації: менеджмент, державні органи та податкові органи (статистичні служби тощо), треті сторони (банки, кредитори, роботодавці, кредитно-рейтингові агентства) [7, с. 30].

В.Д. Новодворський відмічає, що в зарубіжній літературі з обліку всі численні користувачі фінансової звітності об'єднуються в такі три основні групи: 1) коло осіб, що безпосередньо займаються бізнесом у даній фірмі; 2) коло осіб, котрі знаходяться за межами підприємства, але мають безпосередній інтерес до його діяльності, – акціонери та кредитори; 3) особи, котрі мають непрямую фінансову зацікавленість у даному бізнесі, котрих можна розподілити на 4 підгрупи: а) податкові служби; б) агентства, що займаються регулюванням випуску, купівлею, продажем цінних паперів (фондові біржі та ін.); в) органи, що здійснюють економічне планування, контроль за цінами, експортом та імпортом; г) інші користувачі, включаючи профспілки, громадські організації тощо [5, с. 34].

Найбільш вдалою є класифікація користувачів бухгалтерської звітності Т.Б. Крилової: «Фінансова звітність в умовах ринку представляє інтерес для двох груп зовнішніх користувачів: безпосередньо зацікавлених в діяльності компанії та опосередковано зацікавлених в ній. До першої групи відносяться наступні користувачі: існуючі та потенційні власники підприємства; існуючі та потенційні кредитори; постачальники та покупці; держава, насамперед в особі податкових органів; працівники підприємства. Друга група користувачів фінансової звітності – ті, хто безпосередньо не зацікавлений в діяльності компанії. До цієї групи відносяться: аудиторські служби; консультанти по фінансових питаннях; біржі цінних паперів; законодавчі органи; юристи; преса та інформаційні агентства; торгово-виробничі асоціації; профспілки. До внутрішніх користувачів звітності відносяться вище керівництво компанії, а також менеджери відповідних рівнів» [3, с. 23].

Міжнародні стандарти фінансової звітності встановлюють пріоритет потреб інвесторів перед іншими групами користувачів фінансової звітності. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» теж чітко вказує на пріоритет інвесторів, хоча це й носить декларативний характер.

Вважаємо, що інформаційне забезпечення – це особливий процес задоволення інформаційних запитів, що складається з підготовки та надання інформації користувачам у відповідності з їх об'єктивними потребами.

Для більш чіткого розуміння інформаційного забезпечення необхідно визначити і такі поняття, як інформаційна потреба, інформаційний запит.

Згідно з довідниками з інформатики інформаційна потреба – властивість окремої особи, колективу чи якоїсь системи, яка відображає необхідність одержання інформації і відповідає характеру виконуваних дій чи роботи. Але інформаційна потреба виникає лише тоді, коли буде інформаційний запит. Інформаційний запит – сформульована усвідомлена вимога споживача, котра частково відображає його потреби, що адресовані до інформаційної системи.

Проблема реалізації за допомогою звітних показників комунікативної функції передбачає:

1) визначення користувачів звітної інформації та їх інтересів;

2) визначення потреб у звітній інформації;

3) встановлення джерел одержання даних для потенційного виникнення функціонального різновиду бухгалтерської інформації;

4) реалізацію перетворення даних в бухгалтерську інформацію.

Кожен з учасників ринкових відносин керується міркуваннями власної вигоди та своєю індивідуальною шкалою переваг та цінностей.

Комунікативна та інформаційно-аналітична функції бухгалтерської звітності як завершальної стадії облікового процесу є одними з основних функцій бухгалтерського обліку на сучасному етапі. Формування звітної інформації за профілем споживача та призначення – одна з характеристик її корисності.

До бухгалтерської звітної інформації основними вимогами є:

- 1) цілеспрямоване інформаційне забезпечення користувачів з врахуванням їх індивідуальних особливостей;
- 2) мінімізація об'єму інформації при максимумі її смислового навантаження;
- 3) оптимальність об'єму інформації для прийняття управлінських рішень.

Висновки

Отже, звітність виступає основною результативною ознакою, кульмінацією облікового процесу, виконуючи цільові настанови бухгалтерського обліку. По-перше, це елемент комунікації між користувачами інформації бухгалтерського обліку і обліковою системою; по-друге, бухгалтерська звітність виступає основним засобом комунікації між комунікантами та елементом зворотного зв'язку, тобто комуніканти (користувачі) можуть корегувати і доповнювати її форми і показники в процесі розвитку об'єкта управління і зовнішнього середовища; по-третє, бухгалтерська звітність є способом, за допомогою якого контролюються господарські процеси.

Список використаних джерел

1. Гольцова С.М. Звітність підприємств: навчальний посібник / С.М. Гольцова, І.Й. Плікус. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 292 с.
2. Кірейцев Г.Г. Розвиток бухгалтерського обліку: теорія, професія, міжпредметні зв'язки: монографія. – Житомир: ЖДТУ, 2007. – 236 с.
3. Крылова Т.Б. Что такое финансовый менеджмент / Т.Б. Крылова // Финансовая газета. – 1994. – №20–50. – С. 23–26.
4. Нидлз Б.И. Принципы бухгалтерского учета. 2-е изд. / Б.И. Нидлз, Х.Р. Андерсон, Д.В. Кэлдуелл; пер. с англ.; [под ред. Соколова Я.В.]. – М.: Финансы и статистика, 1994. – 496 с.
5. Новодворский В.Д. Как составить бухгалтерский отчет предприятия / В.Д. Новодворский, Л.В. Пономарева // Бухгалтерский учет. – 1993. – №3. – С. 32–35.
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» // Національні стандарти в бухгалтерському обліку. Питання використання; за ред. М.Г. Михайлова. – К.: Вища освіта, 2002. – С. 212–216.
7. Таузенд Д. Співвідношення між податковою і фінансовою звітністю / Д. Таузенд // Бухгалтерський облік і аудит. – 1994. – №12. – С. 29–32.